

Tolnai Ottó

: Író, Palics

: tolnaiotto@eunet.rs

KALAPDOBOZ A HOLT-TENGER MELLŐL

Szikora Tamás dobozolása (1943–2012)

Hat Box from the Dead Sea Coast

Boxing by Tamás Szikora

I.

Én is csak egy kis, jópofa, fondorlatos megnyitószöveget csinállok, hiszen nem is csinálhatok mást, ez egy ilyen műfaj, tetszeleg benne az ember, még akkor sem csinálhatok mást, ha éppenséggel magával Heideggerrel kezdem.

Ugyanis a zágrábi filozófusok, tanárim már korán meglátogatták Heidegger, korán fordítani kezdték, majd magyar viszonylatban korán, szerkesztettem volt egy Heideggernek szentelt folyóiratszámot is, mindezt csak azért említem, hogy érzékeltessem, miért is kerülhetett kezembe mostanság Safranski Heidegger-könyve, miért olvastam oly nagy élvezettel. Na mármost ebben a könyvben, ezt igazán később, illetve valójában csak most, kis, jópofa, fondorlatos megnyitószövegem írásához készülve vettem észre, a margóra két-három helyen is odaírtam nagy betűkkel: DOBOZ, majd egy helyen apróbb betűkkel azt is: *Kifénymásolni ezeket a dobozos passzusokat, és megajándékozni vele Szikora Tamást.* Biztosan arra gondoltam, az olvasás izgalmában nem részletezhettem, inspirálni fogja Tamást, fokozni ambícióit.

Szikora Tamás nevét először Nagy József barátomtól hallottam, ő hozta el nekem Palicsfűdőre egyik katalógusát Párizsból – ugyanis József jól ismerte fiókokhoz, konkrétan édesapám államosított, majd felgyújtott boltjának festékes (cinkweis, gipsz, kékítőgolyó, a házak aljának elhúzásához szükséges fekete), fűszeres, valamint szöggel, söréttel teli fiókjaihoz, dobozaihoz, ládáihoz való fájdalmas, élő, alkimikusi viszonyomat, tudta, szobám valós fiókok, dobozok, emeletes tolltartók, kimustrált kék-sárga kaptárak valós lerakata.

De most már térjünk vissza filozófusunkhoz, Heideggerhez, mégpedig nevezetes 1919-es előadásához, nagy, ún. katedraélményéhez.

Noha nincs kizárva, nem is vele kellett volna kezdenünk, ugyanis Rilke, illetve Malte erős vonzódása a tárgyakhoz jóval előbbre datálódik, Malte például

már tíz évvel előbb rákérdez a szelence fogalmára. Íme Malte nevezetes részlete: *Biztosra veszem, hogy csakugyan egy doboz fedeléről van szó, holott persze tévedhetek is. Ez nem nyugtalanít. Hajlamomnak végül is az felel meg, hogy az egész egy szelence fedelére háritom... A szobát nyilván rendbe hozták, a fedelét rátették a szelencére, ahová való, s a kettő együtt alkotja most a szelence fogalmát. Úgy tűnik, mintha emlékezne rá, hogy azok ketten, a dobozt képező két rész ott állt a kandalló tetején. Igen, méghozzá a tükör előtt, úgyhogy még egy újabb doboz keletkezik, egy másik, megtévesztésig hasonló, látszólagos doboz. Ez a másik doboz olyan, hogy semmibe se vesszük, de mondjuk, egy majom utánanyúlna. Ó, persze, hiszen két majom is nyúlna utána, mert a majom is megkettőződne, amint a kandalló párkányára feljutott. Nos, hát ez a dobozfedő kiszemelt engem.*

És akkor most már tényleg térjünk vissza Heideggerhez, akire – minden jel szerint – a fenti sorok például jobban kellett hogy hassanak, mint azt eddig feltételezték, ha egyáltalán feltételezték, ha egyáltalán vizsgálták Rilke, illetve Malte hatását Heideggerre.

Mi az, amit látok?, kérdi Heidegger említett előadásában. *Egymást derékszögben metsző barna felületeket? Ugyan! Egy dobozt látok, pontosabban egy nagyobb, amelyre egy kisebbet építettek rá. Valóban?? Nem bizony; egymáson nyugvó dobozokat sem, hanem a katedrát, ahonnan beszélnem kell. Maguk a katedrát látják, amelyen állva beszélni fogok maguknak, ahogyan eddig is tettem. A tiszta élménybe nincs beépítve holmi – ahogyan nevezni szokás – megalapozó összefüggés, amely abból állna, hogy először egymást metsző barna síkokat látnék, amelyeket azután dobozként, majd pultként azonosítanék, egy még újabb fokozatban egyetemi pulpitusként, katedraként azonosítanék, azaz a katedraságot valamely címke gyanánt ragasztanám rá a dobozra. Mindez téves és félrevezető interpretáció, elkanyarodás az élmény tiszta szemügyre vételétől...*

Mégiscsak jobb lett volna fénymásolni a passzusokat, elküldeni Tamásnak, de hát nem fénymásoltam, így most még idéznem kellene, hová, meddig is jut el filozófusunk előadásában a katedrán – a dobozon, ugyanis végül úgy tűnik, akárha festészetről értekezne.

A katedra, mondja Heidegger, barna; a barna egy szín; a szín egy tényleges észleleti faktum; az észleleti faktumok fizikai vagy fiziológiai folyamatok eredményei; a fizikaiak primer ok; ezen ok, az objektív: egy bizonyos számú éterrezgés, „egy bizonyos hullámhossz”; az étermagok egyszerű elemi részecskékre esnek szét...

Nem folytatom, mégis inkább fénymásolom majd a jelzett passzusokat, csak azt tenném hozzá, hogy mielőtt még Mallarmé és Valéry azúrfogalmával, költői kategóriájával, vagy a gipsszel, mint olyannal foglalkozni kezdtem volna, nekem már valós találkozásom volt, ott apám festékesfiókjai, -ládái előtt, ezekkel az étermagokkal...

Érdekes, ha a szelence, az iskatulyácska, a doboz, a ládikó, a láda útját próbálnánk követni a filozófiában, a következő állomás ismét egy regény lenne, amely igaz, szintén erősen kötődik Maltéhoz és hát Heideggerhez nem kevésbé: ez pedig Sartre *Az undor* című könyve, mely, mint emlékezünk, éppen egy doboz leírásával kezdődik, egy doboz leírásával kezdi a nagy vállalkozást, a tiszta látás, illetve a lét – az undor megragadásának leírását (hogy majd, ezt mellékesen jegyzem meg, egy platányökér informelszerű kátrányos festményén ragadja meg): *El kell mondanom, hogyan látom ezt az asztalt...*

Itt van például egy kartondoboz, benne egy üveg tinta. Meg kellene próbálnom elmondani, hogyan láttam azelőtt, és hogyan most. Most derékszögű paralepipedon, kiemelkedik a – hülyeség, nincs mit mondani róla.

Aztán legkedvesebb szerzőm egyike, Bachelard következne (a *Tér poétikája Fiók. Ládák és szekrények* fejezete), majd pedig számomra utolsó olvasásélményként: Deleuze 1976-os Proust-könyve, amelyben külön fejezetet találunk *Dobozok és edények* címmel.

A dolgok, mondja Deleuze, a személyek és a nevek dobozok, amelyekből valami egészen más formájú, egészen más természetű dolgokat, mértéken felüli tartalmat húznak elő...

Deleuze esetében számunkra mégis sokkal izgalmasabb, mondhatjuk akár azt is, eredetibb kategória a *hajtogatás*.

Kategóriájáról beszélve egyik interjújában éppen a képzőművészetre, mégpedig egy magyar származású képzőművészre hivatkozik (akit melleleg körünk egyik legnagyobb művészenek tekint), Hantai Simonra...

És akkor most megszakítanám kis megnyitóm filozófiatörténeti fonalát, s valami egészen másról kérdezném itt önöket: Megfigyelték már a hajléktalanok kezét? Amint dobozokat gyűjtenek.

Ők viszonyulnak ugyanis legkomolyabban – talán még fenti filozófusainktól is komolyabban, mert ők azért mégsem laktak, mint Diogenész hordóban, dobozban – korunk alapformájához, alapegységéhez. Mármost a dobozhoz. Gyűjtik azt. Amit a világ naponta elhány. Ők komolyan, szó szerint veszik Warhol levesesdobozait, illetve a desing-t, Danilo Kišsel mondják: *A desing dasein*.

Gyűjtik. Hihetetlen buzgalommal, megszállottsággal, szorgalommal.

És hogy mozgatni, használni, tárolni tudják: szépen kinyitják, szépen szétbontják, szépen összehajtogatják. Itt kellene megfigyelnünk jobban a kezüket. Ahogyan szét-, illetve összehajtogatják a dobozt. A teret. Amely nem is lehetett sosem is görbévé (hordóvá), megmaradt szögletesnek (doboznak). Összehajtogatják tehát, hogy aztán az alkony, az éj közeledtével ráüljenek, ráfeküdjenek, széthajtogassák, hogy beléje költözzenek. A hajléktalanok papundeklubben, dobozban laknak. Doboz a házuk. Emlékezünk, Rilke még azt mondta: *A szegények háza oltárfiók...*

A doboz könnyebb, szét- és összehajtogatható, hordozhatóbb, semmit sem igényel, hozzá viszonyítva milyen komoly, súlyos dolog is Beckett kukája például, akár egy vitézi vért, illetve hát diogenészi hordó...

Megfigyelték már, kérdeztem, a hajléktalanok kezét? A hajléktalanok keze ismét finom. A paraszt és a proletár keze kérges, kemény volt. A hajléktalanoké ismét finom, mint egy filozófus, mint egy író, mint egy koldus, mint egy majom keze. Nem csinál, nem dolgozik, nem tesz semmit.

Csak hajtogat.

Megfigyelték már, kutatásaik, górcsőveik alá vontak már egy ilyen össze-, majd szét-, majd ismét összehajtogatott dobozt, amellyel gazdája már hosszú ideje él, amelyet hosszú ideje használ, amelyben, amelyen hosszú ideje lakik. Hordozza végtelen (batyujában, szatyrában, hóna alatt, igen, vannak közöttük olyanok is, akik mindössze egy ilyen összehajtogatott, ügyvédi aktatáskára emlékeztető kartont hordanak magukkal), hogy aztán csak úgy véletlen ott hagyják valahol. Ilyenkor vehetnénk mi fel, vihetnénk el tudósi szobánkba, irodánkba, laboratóriumunkba. Igen, ha kezünkbe vennénk, megvizsgálánk, láthatnánk patinás, új valamivé lett ez az összehajtogatott, ez az egysíkú doboz, jöllehet abszolút semmi, már doboz, összehajtogatott doboz sem, vásott valami, ami átmeneti mázt, fényt kapott a kosztól, átmeneti fényt, ami egy-egy pillanatra, igaz, még hologramszerűen utal a dobozra mint olyanra... Ám a hajléktalan hóna alatt közben már új doboz van, új ügyvédi aktatáskára emlékeztető valami, ha egyáltalán még tud mozogni, araszolni itt közöttünk, ha nem, ha elesik, ha vége, akkor elejti dobozát, s az mint valami különös, széthajtogatott szárnyas, illetve keresztforma vagy immár csak annak a szárnyas, avagy keresztformának a lenyomata fekszik az aszfalton...

Természetesen önök jól tudják – hiszen jól ismerik műfajunkat –, hogy én nem a filozófusokról, nem a hajléktalanokról beszéltem, hanem egy kitűnő festőről, akinek a kiállítását ezennel széthajtogatom, mint papundecklit, illetve összehajtogatom-összeillesztgetem, mint deszkákat. És lám, máris íme egy zöld láda, amelyben, mint még jól olvasható, sőt a fekete latin és kínai betűk részei is a láda oldalára visszavetített-visszafestett árnyéknak, a dolog pikurális részének, jöllehet a láda így megfestett árnyékkal is új árnyékot vetít a falra, s ezek a vetített árnyékok, akárha valami régi ládaszerű vetítőmasinából vetülnének – Rotterdamon keresztül: egykor lószórt küldtek volt Kínából nekünk –, merem remélni: ecsetek készítéséhez. Köszönöm.

II.

Hát igen, mi mást is tehetnénk, újabb cédulákat szórunk Szikora dobozába. Noha tudjuk, annak ellenére, hogy legtöbbször nyitott, alul-fölül nyitott, nem szellemi aprópénzünk részére készített pikszisről van szó... Hiába dobáljuk be-

léje cetlijeinket, üres marad, konokul védi belterét. Talán éppen ezért is csináltattott, ezért a belső úrtartalomért, belső tömény semmiért, mit az erős, durva, sötét falak, durva, sötét árnyvetületrendszerek védenek, amelyek olykor szinte bástyákat, várakat, zárt városokat képeznek. Igen, akár a semmi bástyáiról, várainról, a semmi településeiről, városállamairól is beszélhetnénk, magunkról pedig, mint a hosszú lándzsákkal, létrákkal, nevetséges faltörő kosokkal felvonuló, a falakon kívül keringő gyanús seregekről... A multiplikált dobozokból várat, várost rak, szép várost, mint Cézanne meg majd a kubisták, illetve hát még inkább olyat, mint az utópisták Napvárosa, jóllehet a nap esetünkben inkább a nyers deszka rostjaiból süt, sugázik felénk, a festék inkább az árnyékot, egy-egy élet, a doboz felső peremét van hivatva jelölni... Üres mediterrán városok szűk utcáin, vastag falai mögött érezzük olykor hasonlóan magunkat; gondoljunk például Benjamin szép kis esszéjére San Gimignano-ról, amelyet különben nyugodtan lefordíthatnánk itt a Füredi Fordítóházban – ezennel meg is kérem Rácz Pétert erre, mert tudtommal még nincs meg magyarul, akár felolvashatnánk most megnyitászöveg helyett, lévén Benjamin a gyűjtők védőszentje, elméletírója, filozófusa, a doboz elméletírója, filozófusa is ugyanakkor, tehát vele különben is foglalkoznunk kellene... *Moszkva* című naplókönyvében (amely Krleža *Orosz kirándulásával* egy időben íródott, 1926-ban, s számomra Sinkó és Danilo Kiš szovjet vonatkozású könyveivel képeznek majd egészet, ezt azért említem, mert hát különös mód Szikora is a Szovjetunióban végzi bányamérnöki tanulmányait) Benjamin részletesen leírja a Kustarny Múzeumban vett fekete fedelű fadobozka vásárlásának körülményeit... Közben megemlíti, az egyik párizsi kirakatban már látott egy ilyen dobozt, sokáig állt előtte, de ellenállt a kísértésnek, arra gondolván, Moszkvában kellene majd egyszer megvásárolnia, illetve hát megkapnia barátnőjétől, sosem is különösebb szovjetuniói utazást, ahol a fajták, dobozok gyűjtése és egy különös, regényesnél is regényesebb szerelem ellenpontozza, dekonstruálja a tömény, életveszélyes ideológiát, a nagy orosz telet, amely Benjamins nem kevésbé veszélyezteteti, mint a többi nagy hódítót az ázsiai dzsungel, az afrikai homok. A moszkvai doboz megvásárlása, leírása közben Benjamin mellesleg azt is megemlíti, hogy Bloch, a filozófus lakásán is látott egyszer egy ugyanilyen dobozt, s már akkor is nagy benyomást tett rá... Más helyen az enteriőr-alibiről beszél, Kierkegaard-t idézi, hogy a művészet azért van, hogy honvágyat érezzünk, jóllehet otthon vagyunk... Minden lakozás ősfarmája, a nem a házban, hanem a hüvelyben való ittlét, írja. A hüvely viseli lakójának lenyomatát... A 19. század, az enteriőr kialakulásának százada a lakást az ember tokjaként fogta fel, és minden tartozékával olyan mélyen ágyazta bele, hogy egy körzőkészlet dobozának belsejére gondolhatnánk, ahol az eszköz minden cserélhető részével együtt mély, többnyire violaszín bársonybarlangokba ágyazva fekszik... A tokok, a huzatok és dobozok, melyekkel beborították a

századelő polgári háztartásának felszerelését, megannyi intézkedés volt, hogy nyomokat fogjanak fel és őrizzenek rejtve. Igen, szólunk ki citátumunkból, ezekről a felfogott, megőrzött, rejtett nyomokról lenne szó festőnk esetében is... Igen, Walter Benjamin dobozát most egyelőre becsukhatjuk, jóllehet egész Moszkvát, a Szovjetuniót becsuktuk vele, be Ernst Blochot is, jóllehet a semmi sűrűségét, még sűrűbb várfalszerű árnyékát, avagy az utópistákat illetően még akár szükségünk is lehet majd rá.

Milyen különös: egy bányamérnök, aki dobozokat kezd szerkeszteni, hajtogatni magának... Ezzel most hirtelen nem is tudunk mit kezdeni, vagy talán bányászliftről, valamiféle keszonról van szó, keszonról, hogy létezni tudjon közöttünk, netán valami barlangról, violaszín barlangról, mély földalatti odúról. Szikora könnyű dobozokat készít, jóllehet mégis súlyosakat, érezni a hegyeket, amelyeket, mint a nagy szobrászok, elmozdít, lehánt róluk, kilapátol belőlük, érezni a ránk nehezedő árnyak egyre növekvő meddőhányásait...

Azt hittem, a Ludwig Múzeum megnyitószövegében Rilke, Heidegger és Sartre szövegei segítségével sikerült megragadni a dobozt mint olyant, a dobozt magát, a *desing*-t mint *daseint*, ám most úgy érzem, mindent előlről kell kezdeni, hiszen ő, Szikora is azt csinálja, rekapitulálja skatuláit. A rekapitulált skatulák, mondhatnánk e tárlat kapcsán. Meg azt, hogy maga konstruálta, szögbe döntötte képtérbe helyezett doboz az új Szikora doboz-kép.

De hiába, mondom, most is előlről kell kezdenünk. Csak majd aztán eljutni még néhány elméletíróhoz, filozófushoz, más dobozoló művészekhez, saját dobozainkhoz, saját dobozos történeteinkhez, saját irodalmi dobozolásunkhoz... A Czuczor–Fogarasi például azt mondja: *DOBOSZ (dob-osz) Skatulya, iskátulya, katyula. Ezen idegen, s nem szépen hangzó, ámbár közdivatú szók fölött az eredeti magyar és jóhangzású dobosz elsőséget érdemel. Jelent falemezről vagy kemény papírból csinált, s dobhoz némileg hasonló alakú tokot, melybe holmit berakni szokás. Másképpen: doboz, dözöz.*

A semmi dobhangja, hallgatózunk máris.

A Pallasz Doboz nagyközséggel kezdi. *Ősrégi magyar falu, a legrégebb telepített helyek közé tartozik, hajdan nagy, mocsaras tölgyerdő közepén feküdt s nevét a tölgyemag tokjáról (doboz) vette.*

Majd a *dobozgyártás* következik, amit több mint valószínű ugyanaz a tudós szakférfi írt volt, akinek a szán leírásáért Mészöly Miklós annyira lelkesedett volt (lásd Szigeti László *Párbeszédkísérletét*). *Vannak esztergált dobozok és forgácsból készült összeenyvezettek. Bármely fa jó az esztergált dobozra, de elsőbbséget mégis a finomabb fának adnak. A forgácsból való dobozok anyagát finom lucfenyő és olcsóbb, szívós kemény fák képezik. Ezeknek a forgácsoknak hasítása szívókéssel, gyaluval és furnírhasítókéssel történhetik. Szívókéssel hasogatják a nagyobb kalap, ruha stb. dobozok forgácsait, melyeket aztán ned-*

vesen mintára hajtva szívós nyárfaforgáccsal összefűznek. A hozzávaló feneket rajz után szívókéssel alakítják, beenyvezik és szögelik. Kisebb, zsiradékkenőcs stb. fadobozok forgácsait különleges gyaluval gyalulják, ezeket összeenyvezik... Tartós, nagy dobozok készítésére (kalap-, divatárus-, női ruhadobozok) furnírt használnak, melyeket többszörösen egymáson áthajtva, szóval több rétegből egymáson külön varrógépen összevarrnak... Lásd még a Cartonage.

Akár Szikora eljárásának, képeinek leírását olvassánk. Nekünk is illene elérni ezt a szakszerűséget.

Ahogy például Tamás begyűjti a régi léceket, papirosokat, különösen a régi okmányokat, a régi könyvfedelek golyóálló kartonjait, megért papundecklijeit, bőr- és fatábláit, márványpapírjait... Már maga Kecskemét városa is gyűjti számára, képei számára az anyagot, meséli. És ez felettébb tetszik nekem. Egy város, ahogyan egy modern, geometrikus művész munkájába boldogan befolyik. Igen, engem, a szépírót éppen ez érdekel leginkább, de műkritikusként is errefelé sejtek utat magamnak. Teljesen lázba hozott Tamás kijelentése, ki mindenki és mi mindent is gyűjt számára; igen, Kecskemétre kell utaznom, meg kell ismerkednem a dobozok, a képek anyagának gyűjtőivel, felhordóival, el kell beszélgetnem velük, be kell kapcsolódnom e láncba... Ám nem csak Kecskemét gyűjt Szikorának.

Leghűségesebb segítőm, meséli Tamás, mindig is a Veron volt, Szalay Veronika, a legjobb, a Munkácsy-díjas magyar papírrestaurátor. Hát igen, már itt megállhatnánk, gondoltam, el kellene utaznom Szalay Veronika műhelyébe, laboratóriumába a Százados úti művésztelepre (egyszer már jártam ott, Szabados Árpád műterében), el kellene utaznom oda is, Veronhoz... Szeretem, ahogyan Tamás kiejti a nevét, mintha Veron egész csodálatos lénye része lenne művészetének. Ha egy-egy sötét szegmentum, a sötétség leporellója kivilágosodik, megcsillan valahol, ha egy-egy világos felület kerül elő, pontosabban merül fel, mert legtöbbször, ugye, merített papirosokról van szó, mintha az ő, Veron lénye mutatkozna... El kellene utaznom hozzá, ahogyan elutaztam volt Göttingenbe például, ahol magyar fiúk restaurálták volt a Gutenberg bibliát, hogy megnézzem az intézetet, a műhelyeket, sorra vegyem mind a régi papirosokat, fedőlapokat, szerszámokat, hogy aztán majd szabadkai és berlini ócskapiacon még szerszámok, hajlított cipészkések, dikicsek, régi szikék, csöpp gyaluk vásárlásában is segítkezzem ezeknek a kiváló könyvrestaurátor fiúknak... Képzeld el, ahogy ezekkel a csöpp, zsillettélű marokgyalukkal vájatot, díszeket gyalulnak egy könyv táblájába... De gyűjt nekem, folytatja Tamás, a kecskeméti képkeretező, a fiatal szobrászlány, a karmesterkedő némettanár is... Találtunk egy giccs képet, magyarázza immár szakszerűen: *A rózsaszedő asszony* a címe, na mármost, e kép rámája lett a kép a képben rámájának modellje... Nekem már van egy abszolút giccs rózsaképem, netán Tamás majd nekem ajándékozza *A rózsaszedő asszonyt* is, kombinálok máris, hiszen *A rózsza az rózsza az rózsza*... Csodálatosan

érett léceket, deszkákat, bőroket, rongypapírosokat hoznak, tele karistolással, bemetszésekkel, érett sebekkel, szöggel, telelőve ólomgolyóbisokkal, sötéteket, abszolút gyűrötteket, mint Zurbaran hátterei, mint Hantai képei... De kaptam cukorkás- és dominódobozokat, tolltartókat is, meg hoztak nekem egy női kalapdobozt a Holt-tenger mellől, meséli Tamás. Ezt megismételtetem vele: *egy női kalapdoboz a Holt-tenger mellől*.

Istenem, egy női kalapdoboz a Holt-tenger mellől, ismételtetem immár magam is, hogy aztán engedjem, ő maga kezdje mesélni, hogyan lett képpé mindez, hogyan alakult krematóriummá, piramisformává az a női kalapdoboz a Holt-tenger mellől, érzem, megvan, itt sikerülni fog megragadni e művészet titkát...

Igen, az üresség, a semmi, a Holt-tenger e tokjának, dobjának falai a telítettek, azok hordozzák, visszhangozzák a történelmi időt (a mi történelmi kofferrünk, mondja Kiš, a mi történelmi kalapdobozunk, mondjuk immár Tamással mi is) és nem üres belterük, valójában valami különös hangdobozokról, hangtestekről van szó, a semmi akusztikájáról...

A semmi ambalázsa így tud a semmi bátyjává, templomává lenni, van ideje, nem úgy, mint a Brillo-dobozoknak, jóllehet azok is kiöntettek aztán bronzból, s közben azok is megöregedtek – öreg vagy, mint Warhol brillós doboza, mondtam egyik öreg, ún. avantgardista társamnak, jóllehet sosem felejttem el a pop első belgrádi kiállítását, amikor is először láthattam ezeket a dobozokat, meg Jaspers Johns zászlaját például, de az avantgárd művészet kifejezetten jelen idejű, illetve hát utópikus, mélysége van, de múlt ideje nincsen...

Am Szikora sem téved az ezen anyagok szuggerálta idő labirintusába, csak fontos neki a tok, a hüvely, a fiók, a doboz, a ládikó, a láda falának minősége, biztos akar lenni benne, hogy létezik, jóllehet elejétől próbáljuk bizonygatni, magában a dobozban sosincs semmi, illetve hát éppenhogy benne van, benne létünk legtítka, illetve hát annak a helye...

Bachelard, mert Rilke, Heidegger és Sartre, illetve Walter Benjamin és Bloch után a doboz, a fiók elméletirői, filozófusai után ő következik, jóllehet ő például majdnem mindig költőktől kölcsönzi, *A tér poétikájában* (Bachelard tomusai alapvető kézikönyveink minden tekintetben, már a Ludwig múzeumi megnyitóban is utaltunk rá, csak akkor éppem nem volt időnk kitérni rá): komplexuális asztaloságról, a doboz és a titok, a rejtőzködő, a zárkózott lélek pszichológiájáról beszél. Meg az intimitás valójáról. Az abszolút dobozról, Mallarmét idézve: *Minden ember valami titok hordozója, sokan úgy halnak meg, hogy meg sem lelik... Én meghaltam, és az utolsó spirituális kazettám kulcsával támadtam fel. Most tőlem függ, kinyitom-e, hogy misztériuma a szép égboltozaton terüljön szét.*

Nem lehet feladatunk ezen elméletirők, a doboz elméletirőinek monografikus feldolgozása, de Bachelard-t azért idéznünk kell még egyszer: *A rejtékelyem vagyok*.

És akkor térjünk vissza Szikora festészetéhez, noha a helyzet itt is hasonló. Nem rejthetünk monográfiát, nagy tanulmányt egy érzelmes megnyitászöveg dobozkájába.

De Nagy Istvánra gondolni mindig jó nekem, most is, hogy Szikora indulását próbálom felidézni. Nagy István erős szenes struktúrái, fák, birkák, kerítések, boglyák, illetve ikonerejű portréi, például a Kolozsváry-gyűjteményben látott kisfiú, *Ferenc öcsém Antal fia* meg az a kék bögrés lány...

Most, ez alkalommal egy lépéssel később, talán Szikora *Hentesüzlet* című képével kezdeném. Ahogyan feldaraboltatik, széttrancsíroztatik minden... Rembrandt, illetve Soutine és majd Bacon, igen, itt valami nagy csata folyik, feldarabolódnak a dolgok, elébünk terítve minden, a hús, elébünk terítve minden bensőség, hogy aztán váratlanul bezáródjon a bolt, be világa, cubusba kerüljön a zsigerek titka, bástyával, várral vétessen körül...

A cubus az ő kagylója... Bachelard is tárgyalja persze a kagylót, Valéry meg egész kis könyvet írt a kagylókról (*L'home et la coquille*), s megtanulhattuk tőlük, hogyan kell a héj művészi formálódására figyelniük.

És akkor kezdetét veszi a végtelen csomagolás, dobozolás, annál is inkább, mivel a dobozolás Örkény zseniális művében szintén egyfajta hentesmunka, sőt valami borzalmas hentesmunka.

Próbálom újraélni Szikora művészetének változásait. Monográfiájában utalás történik az alapok elcsúszására, a széthullás előérzetére, igen, egyértelmű immár, miért is lettek a falak valósakká, deszkákká, várfalakká...

Az elméleti és irodalmi, költészeti dobozólással (Bachelard pl. kimutatja Bergson allergiáját a dobozokkal szemben; Vasko Popa *Kis doboz* című versét élete vége felé egész kis ciklussá, könyvvé növesztette, a *Híd* magyarul is megjelentette stb. stb.) párhuzamosan az én dobozolásaimról is mondani kellene valamit.

Néhány éve a szabadkai gyűjtők egyesülete megkért, üdvözöljem közgyűlésüket. Vulkánfibernemmel érkeztem a helyszínre, amelyet Budán, a Bartók úton lomtalanítottam (kézirataim hordoztam benne a computer előtti fél évszázadban, majd valaki, valami alkimikusi cerebrálás közepette, hamuval merte tele, most könnyebb) és egy kis fadobozt vettem ki belőle, egy kis fadobozt mutattam föl nekik, egy kis fadobozt, amelyet Pesten, a Népszínház utca egyik udvarán, különben nem messze Szikora műtermétől (igen, olykor már arra is gondoltam, Tamás az egész akciót végignézte műterme ablakából, tudja a dolgot, a ládikó valamiféleképpen tükröződött is a képein) találtunk volt Lábass Endrével (maga Endre is leírta, tükröztette az esetet). Szóval ezt a kis fadobozt mutattam fel nekik, a szabadkai gyűjtőknek, amelyben, mint közben elmagyaráztam: maga a titok, a titkok titka rejtőzik, mert azt sosem is mondhatjuk, hogy található, a titok az rejtőzködő, mint Pascal istene... Lassan, rezgő ujjakkal nyitottam ki, akárha először, s megmutattam, felmutattam nekik. Magát a titkot. A titkok titkát. Amit

most meg fogok ismétetni itt, a Füredi Fordítóház tárlatán, amelyen dobozokat látni, jóllehet maga a ház is egy doboz, amelyben egy másik, átfogóbb tárlat is látható, a ház állandó gyűjteménye, amelyben e tárlat után már egy Szikora-doboz is meg fogja találni állandó helyét...

Először is: a kis fadoboz fedelére egy túpárnát applikáltak, teledöfködve százéves gombos-, kalap- és varrotűkkel, zsákvarró tűkkel (amilyenekkel a gyarmati jutazsákokat, de a kotlós szemét is varrták volt egykoron). Ez azért fontos, mert egy különös optikai játék részesei leszünk, amelynek még nem is jártunk a végére, ahogyan Szikora Tamás képeinek, doboz-képeinek sem járhatunk a végére, már csak azért sem, mert, mint jelezni próbáltuk, ürtartalmának lényege éppen titkos volta, mert mielőtt elindulnánk a titok felé, már láttuk azt, láttuk, jóllehet nem voltunk tudatában, mit is láttunk, hogy talán éppen magát a titkot láttuk, mármint egy százéves túpárnát nevezetesen... Belül tükör, s a beragasztott vignetta szerint egyik rekeszében cipőpertliket tartottak. Milyen jó, hogy még oda is írták, afféle irányító táblaként e miniatűr labirintusban, különben nem tudnánk, hogy a cipőpertlik terében, termében tartózkodunk éppen, mert hát a cipőpertliknek már rég hült helye... De minek a cipőpertlinek tükör? Nem tudni. Mi is, hol is a titok, kérdezzük még mindig. Nem tudni, talán örökre titkosítva. Romain Rolland nagy India-könyvében – amelyet Tagore kapcsán már említettem itt Füreden –, leír egy fantasztikus jelenetet Duhamel, a nagy hírű *NRF* egyik szerkesztője, a francia szellem képviselője és Tagore, a keleti szellem képviselője között az egyik svájci szállodában. Duhamel miközben az asztalhoz ül, szemben Tagoréval és kíséretével, néhány gombostűt vesz észre az asztal alatt a szőnyegen. Nem jön zavarba. Egy kis dobozt vesz ki a zsebéből, letérdel az asztal alá, és belerakja a tűket. Majd visszaül, hogy folytassa eszmecserejét esetünkben éppen India, illetve a világbéke helyzetéről, reményeiről, Tagore Mussolinihoz, a faszizmushoz való viszonyáról, miegymásról. Duhamel tehát állandóan magával hordott volt egy ilyen célra szolgáló dobozát. Hihetetlen. Felfoghatatlan számomra. Én nagyon kötődtem, kötődöm Gide, Valéry nemzedékéhez, de Duhamelről szinte semmit sem tudok, azonnal elhatározom, pótolni fogom mulasztásomat, hiszen ez a jelenet nagyon kíváncsivá tett, ki is lehet ez az ember, aki állandóan egy ilyen és hasonló dolgok részére szolgáló misztikus dobozt hord a zsebében... Rolland finoman megjegyzi, a jelen levő indiaiak regisztrálták a kis jelenetet, az európai ember váratlan kis mozgásszínházát, el tudom képzelni, mondja, az európai takarékoság és rend szellemének szép példájaként szolgálhatott számukra...

Később Palicsfürdőre szállítva ezt a csodálatos fadobozkát, ezt-azt bele-dobtam, tároltam benne. Egy száraz békalemezt. Meg egy injekcióstűk tárolására szolgáló, erős falú, ezüstözött dobozt, amelyet leginkább dózniként használnak aztán az emberek. Ugyanis én egy ilyen ezüstdobozban leltem meg a titkot magát.

Pontosabban még egy másik, az ezüstözött dobozba rejtett kisebb pléhdobozban. Egy elhagyott kis villa falába rejtve bukkantam e dobozokra. Észrevettem, mozog a falban egy téglá. Kivettem, s mögötte megpillantottam az ezüstdobozt. Megszédültem. Gyorsan zsebembe süllyesztettem. Végre megleltem, amit kerestem, gondoltam. A titkok titkát. Tudtam, nemhiába lomtalanítok, guberálok, turkálok, zabrálok. Két Napóleon-arany között mondjuk egy rózsaszín, avagy kék Mauritius, vagy legalábbis egy ritka, lyukas Tibeti bélyeg (Szikora papirosain is látni olykor bélyegeket), szóval valami különös dolog, amilyen különösnek a titkok titkát gondoljuk. És ahogy otthon nagy titokban, a végébe zárkózva kinyitottam a kisebb dobozt is, ámulva láttam, valóban valami különös dologról van szó. Első pillantásra fogalmam sem volt, mit is látok. Noha kétség már nem fért hozzá, magát a titkok titkát... Aztán megdörzsölve szemem, azt gondoltam: egy lila ördöglakatot látok. Ahogy közelebb hajoltam, lassan felismertem: nagy, lilára edzett harcsázóhorgok akadtak egymásba valami még nem látott abszolút formát, majdhogynem tényleg egy valós ördöglakatot képezve...

Ami a doboz, illetve a titkok titkát illeti, persze már megválaszoltatott Buñuel filmjében, *A nap szépében* (számomra most ez azért is lett szinte perdöntővé, mivel az én esetem a lila horgokkal némileg hasonlóan mondható, mert annak a majd említésre kerülő aranyláncnak a végén is valamiféle horognak kellett lennie), ahol a bordélyházba egy egzotikus figura behoz a lányok közé egy titokzatos lakkdobozt. Istenem, hányszor láttam ezt a filmet. Először talán rossz lehetett a hang, arra gondoltam, saját levágott falloszát mutatja az egzotikus figura... Később valami zaj is szűrődött a dobozból, de a titok megmaradt titoknak évtizedekre. És akkor Bikácsy Gergely Buñuel-naplójában megfejtette a titkot, rálelt ugyanis Buñuel forgatókönyvírójának könyvében. Bikácsy ravasz-mód, hogy tovább csigázza az érdeklődést, csillaggal jelölve, később elárulja, terjedelmes könyvének egy messzi helyén majd közli a titkot.

A leghíresebb álszimbólum, írja Bikácsy (s nekünk azonnal Orson Welles nagy filmjének, az *Aranypolgárnak* titokzatos rózsabimbója jut eszünkbe, amelyre szintén évtizedeket szántunk, míg végre egy Csehov-jelenetben megtaláltuk a választ magunknak) vitathatatlanul *A nap szépében* látható furcsa doboz, melyet egy kövér ázsiai férfi mutat mosolyogva a luxusbordély hölgyei-nek. Mi van benne? Valami zümmögést hall, aki a füléhez tartja. Juj, sikoltanak borzongva a kéjnök. De hogy mi van benne, maga Buñuel sem tudja. Talán *Az andalúziai kutya* csíkos dobozát lopta vissza az ázsiai? Jean-Claude Carrière szerint egyszer egy éjszakai telefonáló azt kérdezte Buñueltől: járt-e Laoszban, vagy ismeri-e a középkori laoszi császárság rafinált szokásait? Mert csak ezzel lehet magyarázni a bordélyba vitt dobozból kiszűrődő rovarhangot. És akkor itt következik az említett lábjegyzet, majd száz oldal után pedig a megoldás.

Járt-e már Laoszban? – kérdi a hang. Mert csak az írhatott és rendezhetett ilyen jelenetet, aki ismerős Laoszban. Középkori királyi laoszi szerelmi kulturális hagyomány volt a távol-keleti országban, hogy a clitorisra aranylánccal élő rovart láncoltak. Ez a rovar zúg csapdosva a luxusbordély ázsiai vendégének dobozában. Az ismeretlen nem hiszi el, hogy Buñuel és filmjének alkotótársa sohasem járt Laoszban.

De folytassuk még egy rövid ideig az én privát dobozolásaimmal.

Sarasotában vagyunk éppen, amerikai előadó körutam egyik utolsó állomásán, az óceán fehér kő- és kagylómorzsás partján (itt élnek Szeles Mónikáék, édesanyja, aki adorjáni születésű, bátyámmal járt iskolába, édesapja, a hármassugró bajnok, nemzetközileg ismert, Bordigerában többször díjazott karikaturista, jó barátom), álldogálunk a hatalmas pálmafák alatt az abszolút kékségben, néhány perc és majd beszélni, felolvasni fogok, lassan gyülekeznek az emberek... Észrevétlen egy vízszintes szekrény áll meg az úton, egy furnéros kredenc, egy drága Chevrolet. Kis idős ember száll ki, hallom, vezetéknevem említi, pontosabban édesapám nevét, azt kérdi az emberektől: ez a Tolnai a Tolnai Matyika fia-e? Odairányítják hozzám. Mondom, igen a bőrkereskedő Tolnai fia vagyok. (Apám a Bata vaskereskedésében inaskodott, aztán vegyeskereskedést nyitott, gyarmatáru-kereskedővé nőtt, de államosították a boltjait, raktárait, őt pedig börtönbe zárták, amikor szabadult, bőrkereskedő lett, aki vadász- és halászfelszereléseket, puskákat is árult.) Városkánkban a tükörgyár helyén – lám, itt is a tükör! – cipőgyárat alapítottak Elita néven... Apám az ő cipőiket árulta. Kezdetben maga szerezte be az ilyen-olyan dobozokat. Csak akkor döbbsentünk rá, városkánkban senki sem gyárt dobozokat, kartondobozokat, nincs dobozolóüzemünk, noha göngyöleg-, illetve gyümölcsládagyárunk az mindig is volt, hiszen ott dolgozták volt fel a Tiszán úsztatott rönköket... Fogalmam sem volt, apám hogyan is találta föl magát. És akkor Sarasotában megtudtam a részleteket. Lám, ezért kell olykor ilyen messzire, egészen az óceán partjáig vándorolnunk. És akkor az az emberke mesélni kezdett az óceán kagylóhéjjal hintett partján, a pálmafák alatt, a végtelen azúrban. Adán (Szarvas Gábor és Rákosi szülővárosában) élt, dobozok készítésével foglalkozott. Apámnak is szállított. Nagyon megkedvelték, megszerették egymást. Kisiparosok, próbáltak talpra állni, talpon maradni valamiféleképpen. Ha édesapámnak gyorsan dobozokra volt szüksége, nagyobb mennyiségű cipőt rendelt nála valamelyik kereskedelmi utazó, akkor felhívta adai dobozos barátját, és megrendelte a dobozokat. Ha nagyon sürgős volt a dolog, ha azonnal szükség volt a dobozokra, a csónakba raktuk a dobozológépet, mesélte a kis öreg, és két fiammal, Magyararkanizsaig pöfögve a Tiszán, elkészítettük a dobozokat... Nem emlékszem, miről beszéltem aztán ott az óceán partján a sarasotai közönségnek, de minden bizonnyal megemlítettem az aranyos kis öreget, ahogyan az óceánon átevezett oda hozzám dobozológépével, igen,

minden bizonnyal arról a kis tükörgyárról meséltem, amely helyén cipőgyárat csináltak, s minden bizonnyal arról meséltem még, hogy azoknak a csikorgó, erős kérgű cipőknek az árusításához kartondobozokra volt szükség, és hogy azokat a dobozokat ez az aranyos kis ember készítette, aki, lám, most átevezett az óceánon, ide hozzánk, hogy felmutassa a dobozt, a dobozt mint olyant, magát a dobozt, amelyben, lám, benne édesapám szelleme. Ki hitte volna, hogy éppen itt, Sarasotában találkozom vele, s benne – még ma is ott őrzöm – Szeles Mónika kénszín labdája...

Befejezésül szeretnék visszatérni Szikora Tamás általam megnyitott Ludwig múzeumi kiállításán látott *Zöld ládához*, amely számomra Szikora legkedvesebb alkotása. Az a láda is magán kívül hordja titkát. Mármost a képzőművészet, a festészet, az objekt-művészet titkát, csodáját. Egy láda, amelyet nem kell kinyitni, amely eredeti voltában is egy festmény, jóllehet deszkakép, egy objekt, ugyanis régen ilyen ládában küldték a lószórt, illetve hát minden bizonnyal az ecseteket Kínából Pestre, valahová a Keleti környékére, csodálatos, már-már a kék felé mozduló papagájzöld deszka, fekete ideogrammákkal, nem is folytatom, eláll a lélegzetem, illetve hát folytatom ama kis ecsetes üzlet után való kutatással, ahová úgy érkezett Kínából az ecset, a tus, az indigó stb., mint édesapám üzletébe a gyarmatáru...

Mint említettem, lévén scriptor, szépiró, inkább csak témákat, horizontokat szerettem volna jelezni, nehogy beszűküljön Szikora művészetének értelmezése, hogy továbbra is nyitva maradjon dobozának fedele. Lám, most is beléje fért az egész füredi Lipták-villa...

Mielőtt ki-ki magával vinné dobozát, megnyitom, illetve újfent utalok a képek, objektok gesztusértékű nyitottságára, mármint, hogy ezek a dobozok mindig nyitottak, üresek, s arra, hogy a nyitott művek korábban meglepődünk egy valójában nyitott, üres mű elé érve, meglepődünk, mert nem voltunk felkészülve a komor, tragikus súly állandó jelenlétére, noha mint mondtuk, akárha ama bányász, ama hentes munkája visszhangozna bennük, noha munkájának eredménye kívülre, a vak tükörrendszer rembrandti falaira vetül, tapasztódik, rétegződik...

POSTSCRIPTUM

Jutka feleségem áthozott a határon (lestem a visszapillantóban, ahogy a magyar vámos nézi a kocsi csomagterében kopott vulkánfiberem, mint nézni szokta, ha valami performance-ra utazom vele, a szerbek nagyvonalúak, nem érdekli őket az ilyesmi, lestem a visszapillantóban, kinyitattja-e, mert ha kinyitattja, akkor nekem is ki kell szállnom, akkor ki kell nyitnom neki a ládikót, a ládikóban a két dobozt is, szóval elő kell adnom neki a performance-ot, noha feszült vagyok,

túl feszült is, hajnali négykor keltem, átfésültem a most is, mint mindig, hosszúra, túl hosszúra sikeredett megnyitószöveget – egyedül Duhamel dobozkája dobott fel kissé, gyorsan adatokat próbáltam keresni vele kapcsolatban, valami életrajzot, de csak Gyergyainál találtam valamit róla meg az egyik lexikonban egy Duhamel nevű természetbúvárt, aki a sáfrán-halállal foglalkozott, valamint meglepetésemre a hajóépítéssel és a fa konzerválásával is –, elkapott a pánik, valami még most is tovább íratta volna velem a szöveget, hirtelen kíváncsi lettem, mi is az a sáfrán-halál, jöllehet valójában azért ültem a computer elé, hogy meghúzzam a szöveget, kijelöljem a megnyitón felolvasandó részleteket, éreztem, valami baj fog történni, ha a performance előadására kényszerít a város, ha kötözködni kezd velem, de megúsztam, Jutka máris lecsapta a hátsó ajtót), áthozott a szegedi vasútállomásra. Amíg én helyjegyet, ő vizet meg kiflit vesz. És föltesz az Inter Cityre, hogy Kecskemétre utazzak. A vonaton bele-belelesek a szövegbe. Bóbiskolok, a sárguló búzatáblákat figyelem, sikerül-e beérniük a sok vihar, jég közepette, itt-ott már elnehezül a rozstáblák egyedülálló óaranya, az üléseken talált újságokat böngészem, de alighogy belefeledkezem, azonnal valami olyasmire bukkanok, amit ki kell jegyzetelnem, ki kell tépnem magamnak, a szegedi dóm több mint nyolctonnás harangjának négyszázötven kilós nyelvéről kezdek olvasni például. Igazán nem irigylem a mestert, írja, aki a derék vastagságú nyelvet kikalapálta. A fémén látszik a rengeteg ütés nyoma. Nem értem pontosan, hogy a mester ütéseire gondol-e, avagy a harangozás által elszenvedett ütésekre, de hát, teszem félre az újságot, egy harang nyelve nem szenved, miért akarok máris egy szenvedő nyelvet kreálni magamnak, bosszankodom. De alighogy kijutok a dómból, ahol maga Klebelsberg Kunó síremléke is látható, máris Balatonfüreden találok magam, hosszú riportot kezdek olvasni a híres szívkorházról, a ballonkatéteres értágítás részleteiről... Szatymazon megállunk. Meg majd Kiskunhalason. Felállok, sétálok, ma egész nap ülnöm kell majd. Alighogy elindulok az ülések között, Szajbély Mihály barátomat pillantom meg. Fekete pólójában, fekete hátizsákjával, mint mindig. Pestre utazik, hogy onnan Berlinbe repüljön. Kérdi, én hová tartok. Mondom, Kecskemétre, onnan pedig majd Füredre, teszem hozzá: egy kiállítást megnyitni. Nem érti pontosan, miért kell ahhoz, hogy Füreden megnyissak egy kiállítást, Kecskemétre utaznom. Mondom, a festőhöz utazom, akivel majd együtt folytatjuk. A festő kecskeméti?, kérdi. Nem, mondom, csak ott él a művésztelepen. Hogy hívják?, kérdi.

Szikora Tamás, mondom. Dobozokat csinál, mondom. Dobozokat?, kérdi. Csinálja is meg festi is, mondom, s egyszer csak mondani kezdem neki, kiömlik, ráömlik mind a megnyitóban-megnyitóban felhalmozott anyag. Heidegger katedrájával kezdem... Hiszen Misi is tanár. A katedra mint doboz, mondom. Majd az *Érzelmek iskolájáról* kezdek beszélni, a regény szivarkás- meg más

dobozairól, hogy aztán a diákfelkelésbe keveredő boltosról kezdjek mesélni, aki csipkés dobozokat szállít éppen, úgy keveredik a dologba... Egyrészt azért beszélek erről, mert felesége francia szakos, másrészt mert még Flaubert dobozait is okvetlen be kellene iktatnom oda valahová Proust elé...

Beszéd közben érzem, abba kellene hagynom, inkább őt kellene meséltetnem Berlinről. Két éve ott tanít, az én lokális és világi szövegbonyodalmaimról is tesz említést, meg is jegyzi, hiszen naprakész motívumaimat, éppenhogy formátlan motívumait (csicsóka, karfiol) illetően, eddig nemigen dobozoltam, látom, máris kombinál, mit jelent e szabályos, geometrikus motívum felbukkánya... Elbúcsúznak. Kecskeméten dr. Fekete László a művésztelep (mostanában alkotóházat mondanak inkább) vezetője. Mondja, Tamás az autóban ül, nem érzi jól magát, ideges az út előtt. Tamással megörülünk egymásnak. Pesti műtermében találkoztunk utoljára, amikor is egy csodálatos, intarziás, biliárdposztó bélésű ládikóval ajándékozott meg – olyan, akárha egy biliárdposztóval vont anyahajó-fedélzet lenne elrejtve benne, mondtam, jóllehet igazán kideríthetetlen, mire is szolgálhatott valójában (Tamásnak különben egy egész múzeumra való való doboza van, még majd foglalkoznom kell azokkal is). Először járok a Koós Károly építette művésztelepen, az állatpark mellett, amelynek, mint szavából kiveszem, szintén dr. Fekete az egyik spiritus movense. Az alkotóházhoz néhány villa is tartozik, az egyikben Molnár Lajos él, akinek írásnesze, csöndje fontos számomra, éppen ő, az ő lapjai azok, amelyek lecsendesítik a tonnás harangok mázsás nyelvét, akihez már évek óta készültem volt... Ebédelünk, magyarázza Tamás, és aztán elindulunk, ugyanis háromkor lesz Füreden a megnyitó, utána rögtön jövünk vissza, itt aludhatsz, kapsz egy műtermet.

Kapsz egy műtermet, visszhangzik bennem mondata. Itt a kulcs, menj fel, a 6-osban lakom (Ivanyi-Grünwald, írja az ajtón), de a képek nagy része a 4-esben, a Koszta-műteremben vannak... Nézem az ajtókat, a 8-as Kmetty, a 7-es Perlot Csaba...

Benyitok Tamás műtermébe. Az előszobában ott áll a rámából kivett *A rózsaszedő asszony*. Érzem, e kép nélkül képtelen leszek visszautazni. Benn a falakon az új képek, amelyek közül Kovalovszky Márta kiszemezte a kis remekműveket. Mintha közben csak még komorabbá lett volna a színvilága, szinte fekete-fehér, hogy egy-egy idom éle, oldala annál erősebben világítson, forróbban idézze a rozstáblák óaranyát. Egyenkint a képekhez lépek, mert külön élmény, akárha teljesen új képet látna az ember, anyagszerűsége, bonyolult applikációk, jóllehet a kép egésze mindig nagyon egyszerű marad. A falakon gyaluk, tolltartók, egy hegedűnyak, petróleumlámpák, szentképek, Toth Franyó kis mongóliai képe, amely valami jurta nemezre applikált erotikus képecskét mutat, jóllehet az is szentkép (végül majd *A rózsaszedő asszonnyal* azt is nekem ajándékozza Tamás). Asztalán egy kis bőrkötésű Csehov-kötet, forgatom, arra gondolok, netán az is felkerül egy

képre, ugyanis a képeken mind több a könyvfedő, az egyik deszkalapon, amelyből körül szögek állnak ki, már applikált egy könyv bőrfedelét, a másik képből meg szinte kinyílik egy könyv, amelynek a bensője maga a kép...

Még egy művész tartózkodik rajta kívül a művésztelepen, egy neves orosz zománcművész, aki valójában azerbajdzsán. Tamás oroszul beszélget vele, bemutat. De egész Füredig hallgatunk, majd csak visszafelé, a jó balatoni boroknak köszönhetően ered meg a nyelve, s kezd el énekelni. (Faggat, azt mondja, tud szerbül, faggat, hogyan tudna lejutni a tengerre, kell-e vízum neki. Lassan Kosovóra terelődik a beszélgetés. Mondom, két nézet ütközik egyelőre, az amerikai és az orosz. Váratlanul Amerika ellen kezd pörölni, azt mondja, hamarosan hat, nem értem, miért nem öt vagy hét, Bin Laden lesz és Amerika kaput!... De a képei, mert máris az albumait mutogatja, valóban tehetségesnek mutatják. Mondja, rajta és néhány magyar zománcművészen kívül csak két nagy zománcművész van még a világon, egy francia és egy mexikói, akik mind nagyra tartják őt... Visszafelé egész úton azerbajdzsán dalokat énekel. Majd szépen elalszik.) Az orosz nyelv hallatára megnyitószóvegem orosz szála erősödik fel, Tamás szovjetunióbeli tanulmányai felől kérdezem. Tatjanáról kezd beszélni. Olyan volt, mint Puskin Tatjanája. Elhoztam Magyarországra. Szereztem egy kis lakást. Majd beiratkoztam a Képzőművészeti Főiskolára. És elváltunk. Ráhagytam a lakást. Egy jugoszláv vízipólóssal Németországba ment, ott feleségül vette egy német mérnök, gyerekei születtek. Sokáig nem hallott róla, aztán egy éjszaka telefonált. Szerezzen neki valami papírokat, hogy nyugdíjat kaphasson. Tatjanának lebénult az alsó fele, nem bír mozogni, és rák van a torkában...

Dr. Fekete észreveszi, érdekelnek az állatpark ügyes-bajos dolgai, a palicsi állatkertről beszélgetünk, elmeséli, akartak venni egy púpos tevét a palicsiaktól (egymillió forintért), ez valóban izgalomba hoz, a palicsi púpos teve, különben is szeretem, ha maguktól berezonálnak-alliterálnak a szavak... De, folytatja dr. Fekete, a határon nem engedték ki. Azt mondták, csak Románián keresztül lehetséges. Csak szerezzünk valami papirosokat a minisztériumban. Szereztünk, de addigra megvették a tevét a románok... Kérdelem, van-e flamingójuk. Van kettő, de csak fekete, a németektől kapták őket... Van tigris, oroszlán, párduc, háromfajta majom, láma, szarvas, farkas, egész gólyapark, madárkórház... A makákók szeretnek elszőkni. Az öreg tigrist szétszedte a fiatal. A szarvasbika is gyilkos, átdöfte a tehenét... Vízilovat meg zsiráfot nem akarunk, a zsiráf EU-szabványos istállója túl költséges... Már alig tudom követni, mikor mesél az állatpark, mikor a művésztelep izgalmas életéről. Aztán megmutatja a telepen épülő templomot, ő vezényli az építkezést is. A templom körüli ügyekhez még jobban ért mint az állatkerthez, s ez kissé zavarba hoz. De aztán közli velem, pap volt maga is... Indulás Füredre. Most ahogy sétálok az alkotóházban le-föl, Tamás dobozai afféle fakabátoknak tűnnek...

Felraknak a vonatra. Boldog vagyok, viszem *A rózsaszedő asszonyt*, egy dobozba csomagolt Szikora doboz-képet, Toth Franyó ázsiai képecskéjét, Jutka vár Szegeden, visz haza, akárha Füredről Palicsfürdőre...

Tamás olykor hív. Mind több képkeretet szerez a kecskeméti antikváriustól. Dobozai, fakabátjai a kép síkjába simultak, képekké lettek, most árnyékukat kivetítik a rámán túlra, maguk is kibuknak, így erősítvén kép-voltukat.

(2001)

Részlet a Kalapdoboz című esszékötetből, amely az újvidéki Forum Könyvkiadó gondozásában fog megjelenni.